

ПРАКТИКА НОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ НА ПІДПРИЄМСТВІЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Анотація. Визначено основні проблеми роботи на підприємстві, пов'язані з використанням виробничих запасів. Розроблено рекомендації стосовно нормування виробничих запасів на підприємстві. Надано характеристики основних понять і процесу нормування виробничих запасів загалом.

Аннотация. Определены основные проблемы работы на предприятии, связанные с использованием производственных запасов. Разработаны рекомендации по нормированию производственных запасов на предприятии. Предоставлены характеристики основных понятий и процесса нормирования производственных запасов в целом.

Annotation. The basic company problems associated with the use of inventory are highlighted. Recommendations concerning the rate-setting of inventory at production facilities are developed. The characteristics of the basic concepts and the process of valuation of inventory as a whole are given.

Ключові слова: виробничі запаси, виробничий менеджмент, сировина й матеріали, норма запасу.

Аспект управління запасами є великою складовою, у якому поєднуються завдання фінансового менеджменту із завданнями виробничого менеджменту й маркетингу.

Усе це має забезпечити процес виробництва й реалізації продукції при мінімізації поточних витрат на обслуговування запасів. Виконання цієї основної мети починається з визначення норм запасів.

Управління запасами – це політика компанії, спрямована на мінімізацію загальної суми витрат на утримання запасів за умови задовільного обслуговування клієнтів.

Актуальність даної теми обумовлюється тим, що запаси є складовою обігових коштів підприємства, а ефективне використання обігових коштів багато в чому залежить від правильного визначення споживи в них. Період часу від моменту споживання виробничих запасів, перетворення їх у готову продукцію до її реалізації, може бути досить тривалим. Надходження виторгу від реалізації продукції часто не збігається з моментом споживання матеріальних ресурсів. Це визначає необхідність формування обігових коштів у певному розмірі, що має на увазі їх нормування, тобто визначення оптимальної величини. Дослідженням теми ефективного використання запасів займалися такі вчені, як: Бутинець Ф. Ф., Виговська Н. Г., Вознюк А. Г., Завгородній В. П., Михайлов А. М., Саблук П. Т., але удосконалення даного питання залишається відкритим.

Об'єктом дослідження є виробничі запаси.

Предмет дослідження – розробка норм щодо використання виробничих запасів.

Метою роботи є розкриття особливостей нормування обігових коштів підприємства та виробничих запасів зокрема.

Під нормуванням обігових коштів розуміється процес визначення економічно обґрунтованої потреби підприємства в обігових коштах. До нормованих обігових коштів відносять обігові виробничі фонди й готову до реалізації продукцію. На підприємстві визначення потреби в обігових коштах повинне бути пов'язане з кошторисом витрат на виробництво й виробничі плани підприємства. У виробничому плані потрібно обґрунтувати випуск конкретних видів продукції в потрібній кількості й у певний термін. Крім того, відображаються можливі виробничі витрати з випуску продукції, що визначають у сумі виробничу собівартість продукції. Саме величина виробничих витрат лежить в основі визначення потреби в обігових коштах [1, с. 20–21].

Виробничий план підприємства необхідно проробити не тільки на майбутній період, але й на перспективу – на 2 – 3 роки для того, щоб оцінити можливу динаміку витрат на виробництво й зміну величини обігових коштів для утворення виробничих запасів і заділів незавершеного виробництва. Виробничі запаси повинні бути мінімальними стосовно конкретних умов постачання й достатніми, щоб забезпечити безперерйну роботу підприємства, тобто оптимальними. Однак у перспективних розрахунках, крім цього, враховується фактор зростання цін. Розмір коштів, вкладених у незавершене виробництво, багато в чому залежить від тривалості виробничого циклу, що визначається технологією виробництва продукції, її техніко-економічними характеристиками й споживчими властивостями. Визначення величини обігових коштів, необхідних для утворення запасів готової продукції на складі, тісно пов'язане із прогнозуванням обсягів реалізації продукції. У інакшому випадку, випущена продукція осядає на складі, і значна частина коштів буде відвернена з обороту, що може вплинути на стабільність фінансового стану підприємства й привести до банкрутства. При цьому зростає необхідність визначення споживи у власних обігових коштах для нормального функціонування підприємства. Однією з основних складових обігових коштів підприємства є виробничі запаси [2, с. 23–23]. Виробничі запаси – це комплексна група, що включає сировину, матеріали, покупні напівфабрикати, паливо, тару, запасні частини, малоцінні й швидкозношувані предмети. У зв'язку з різним характером функціонування їх у процесі виробництва, методи нормування окремих елементів виробничих запасів неоднакові. Норматив

безперебійного виробництва продукції або реалізації товарів. Метою нормування виробничих запасів є необхідність визначити такий їх рівень, який би забезпечував рівномірність і ритмічність випуску продукції. Норма запасу залежить від таких факторів: потреба підприємства в різних видах сировини й матеріалів; періодичність виготовлення й відвантаження продукції постачальником; обсяги поставок; можливість гарантованого комплексу поставок покупцеві; місце розміщення підприємства-покупця щодо продавця; види використаного транспорту; сезонність поставки й використання матеріалів; комплектність і номенклатурно-якісні параметри запасів [4, с. 45–46].

Для встановлення норми запасу використовують декілька вимірників: натуральних (тонах, метрах, штуках і т. д.), грошових і в днях. Натуральні грошові вимірники характеризують абсолютну величину запасу, а запас у днях – відносну. Нормування обігових коштів забезпечує безперервність процесу виробництва й сприяє ефективному використанню ресурсів промислового підприємства. Якість і обґрунтованість норм і нормативів значною мірою залежать від методів їх розрахунку. При визначенні норм запасів використовують три групи методів: евристичні, методи техніко-економічних розрахунків і журливі методи. Евристичні методи припускають використання досвіду фахівців, які вивчають звітність за попередній період, аналізують ринок і ухвалюють рішення щодо мінімально необхідних запасів. Засновані, значною мірою, на суб'єктивному розумінні тенденції розвитку попиту. До групи евристичних, зокрема, ставиться дослідно-статистичний метод. Якщо поставлене завдання в галузі управління запасами досить складне, може використовуватися досвід не одного, а декількох фахівців. Аналізуючи потім по спеціальному алгоритмі їх суб'єктивні оцінки ситуації й пропонувані рішення, можна одержати досить гарне рішення, що майже не відрізняється від оптимального. Цей метод так само належить до групи евристичних і зветься методом експертних оцінок. Сутність методу техніко-економічних розрахунків складається у поділі сукупного запасу залежно від цільового призначення на окремі групи, наприклад, номенклатурні або асортиментні позиції. Далі для виділених груп окремо розраховуються страхові, поточні й сезонні запаси, кожний з яких, у свою чергу, може бути розділений на деякі елементи. Наприклад, страховий запас – на випадок підвищення попиту або порушення терміну завезення матеріалів від постачальників. Метод техніко-економічних розрахунків дозволяє досить точно визначити необхідний розмір запасів, однак трудомісткість його велика. Попит на товари або продукцію найчастіше становить випадковий процес, що може бути описаний методами математичної статистики. Одним із найбільш простих економіко-математичних методів визначення розміру запасу є метод екстраполяції (згладжування), що дозволяє перенести темпи, що склалися в утворенні запасів у минулому, на майбутнє.

Практика вдосконалення нормативної бази застосовує широке впровадження більш точних методів і нормативів, створення розрахунково-обґрунтованих норм на всі види робіт і процесів. На багатьох підприємствах для визначення нормативів обігових коштів використовується метод прямого розрахунку, етапами реалізації якого є: 1. Визначення норм запасу по окремих видах матеріальних цінностей. Норма запасу становить показник, що виражається в днях. 2. Розрахунок односторонньої витрати матеріальних цінностей, виходячи з кошторису витрат на виробництво. У незавершеному виробництві при визначенні односторонніх витрат необхідно виходити з величини витрат на виробництво товарної продукції. 3. Визначення нормативу обігових коштів по кожній статті в грошовому вираженні шляхом множення односторонніх витрат в грошовому вираженні на норму запасу в днях. 4. Обчислення сукупного нормативу або загальної потреби в матеріальних цінностях підприємства шляхом підсумовування нормативів по окремих статтях. 5. Заключний етап нормування – визначення норм і нормативів по окремих матеріальних цінностях для підрозділів підприємства, де вони використовуються й виготовляється продукція. 6. Норми запасу в днях застосовуються протягом декількох років, якщо істотно не змінюються умови виробництва, постачання й збуту, методика розрахунків. Метод прямого розрахунку забезпечує розробку обґрунтованих нормативів на підприємстві з урахуванням усіх факторів, пов'язаних з особливостями постачання, виробництва й реалізації продукції. У складі виробничих запасів найбільшу питому вагу займають сировина й матеріали.

Визначення односторонніх витрат сировини, матеріалів, покупних напівфабрикатів відбувається по кошторису витрат на виробництво планованого кварталу без відрахування зворотних відходів. Величина односторонніх витрат по номенклатурі споживаної сировини, матеріалів і покупних напівфабрикатів обчислюється шляхом розподілу суми їх витрат на виробництво планованого періоду (квартал) на кількість днів у періоді (кварталі). Норма запасу в днях визначається як середня величина, розрахована на основі норм по видах або групах матеріальних цінностей. Якщо номенклатура сировини й матеріалів дуже велика, то норма розробляється по основних їх видах (групах), що становлять не менше 70 % усієї вартості споживаних матеріальних цінностей. Норма запасу в днях включає такі елементи: технологічний запас; поточний (складський) запас; гарантійний (страховий) запас; сезонний запас. Технологічний і гарантійний запаси утворюють мінімально необхідний запас, що повинен бути на складі на випадок непередбачених обставин. Разом з поточним запасом мінімальний запас утворює максимальний запас або загальний запас матеріальних ресурсів. Технологічний запас включає час на підготовчі операції (дроблення, лому металу, підготовка матеріалів тощо), якщо вони не є складовою частиною виробничого циклу. Норма поточного (складського) запасу залежить від частоти й рівномірності поставок матеріалів, рівномірності їх споживання у виробництві. Норма, як правило, включає середній поточний запас у розмірі 50 % від тривалості інтервалу між поставками. Інтервал поставок визначають на основі договорів з постачальниками або ж, виходячи з фактичних даних про надходження за попередній період (рік). У тих випадках, коли при розробці норм обігових коштів, у частині поточного запасу, по окремих видах матеріалів відсутні планово-календарні терміни поставок, середній інтервал між поставками визначають на підставі даних про фактичне надходження матеріалів. Для цього кількість днів у році (365) варто розділити на загальну кількість поставок даного виду матеріалу за звітний рік. При розрахунку середнього інтервалу не враховують дрібні партії й надмірно великі надходження.

Сировина й матеріали, що надходять від декількох постачальників, можуть істотно відрізнитися по обсягу поставок і по тривалості інтервалів, що обумовлюється рядом причин – особливостями в транспортуванні, періодичністю випуску даних матеріальних цінностей у постачальників тощо. У таких випадках середній інтервал між поставками обчислюється як середньозважена величина. При цьому кожна поставка сировини й матеріалів множить на інтервал у днях до наступної поставки й сума отриманих добуток ділиться на загальний обсяг поставки, прийнятий для розрахунку середньозваженого інтервалу [5, с. 97–99]. Гарантійний (страховий) запас створюється з метою попередження наслідків від можливих перебоїв у постачанні через порушення умов поставок або затримки вантажу в процесі транспортування, а також при зміні постачальником термінів відвантаження в межах, що допускаються особливими умовами поставки або договором. Норма страхового запасу встановлюється в межах 50 % від поточного запасу. В окремих випадках норма обігових коштів по страховому запасу деяких видів

матеріалів може бути збільшена понад 50 % від норми поточного запасу (зимовий запас). Величина сезонного запасу встановлюється за даними про фактичні умови поставок і потреби в матеріалах. На основі норм обігових коштів, розрахованих по таких елементах – технологічному, поточному, страховому, сезонному запасам, визначають норматив по видах, групах і в цілому по сировині й матеріалах [6].

Норматив допоміжних матеріалів обчислюється шляхом множення норми на величину одноденних витрат по кошторису на виробництво в планованому періоді (кварталі). Норми (у днях) по видах (групах) допоміжних матеріалів розраховують у такому ж порядку, як і по основних матеріалах. Норматив запасів палива встановлюється по видах палива (крім газу), використовуюваного як для технологічних цілей, так і для господарських потреб підприємства. Величина нормативу по цій статті визначається аналогічно методу розрахунку нормативу запасів сировини й основних матеріалів. Сукупний норматив виробничих запасів підприємства на плановий рік визначають шляхом підсумовування всіх раніше встановлених нормативів по кожній статті нормованих обігових коштів у грошовому вираженні. Виходячи із загальної потреби підприємства в обігових коштах розраховують приріст (зменшення) нормативу обігових коштів у плановому році порівняно зі звітним роком у вигляді різниці між нормативами на кінець і на початок планового року. Ці дані використовують при складанні фінансового плану підприємства [7, с. 11–12].

Підводячи висновок, слід зазначити, що нормування виробничих запасів – один із найбільш ефективних шляхів щодо підвищення ефективності їх використання. Із всього зазначеного слід виділити, що який би метод управління запасами не обрало підприємство, існують мінімальні вимоги, щоб дана система могла б забезпечити можливість реалізувати різні методи планування запасів. Окрім того, їх виконання, як правило, відразу ж безпосередньо позначається на зменшенні вартості доставки й зниженні витрат на зберігання запасів. Ці вимоги стосуються налагодження необхідної логістики операцій, а також постановки управлінського обліку.

Наук. керівн. Горяева М. С.

Література: 1. Пестрецова О. Управление запасами как процесс получение прибыли / О. Пестрецова // Справочник экономиста. – 2007. – № 2. – С. 50–51. 2. Семенов Г. А. Организация управления активами предприятия и их источниками : монография / Г. А. Семенов. – Запорожье : ЗГИА, 2004. – 342 с. 3. Сліпачук О. Управління запасами / О. Сліпачук. // Справочник экономиста. – 2006. – № 6. – С. 73–76. 4. Зайцев Н. Л. Экономика промышленного предприятия : учебн. пособ. / Н. Л. Зайцев. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 284 с. 5. Зайцев Н. Л. Экономика промышленного предприятия / Н. Л. Зайцев. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 336 с. 6. Типовий порядок визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей. Розроблено Міністерством економіки України та міністерством фінансів України. – 1993. – № 463 (170). 7. Примак Т. О. Экономика підприємства : навч. посібн. / Т. О. Примак. – 2-ге вид., стер. – К. : Вікар, 2002. – 176 с.